
MÜESSESÂT-I HAYRİYYEMİZ NE HALDE?*

Yayıma Hazırlayan: Adem EFE**

İlk inkılâb idare-yi mebdeinden beri geçirdiğimiz uzun seneler içinde, o senelerin mikdârından ziyâde cemiyet-i hayriyyeler teşekkül etdi. Bu cemiyetler gerek isimleri ve gerek istihdâf eder gibi göründükleri gâyeleri itibariyle hâiz-i ehemmiyet ve kıymet bulunuyordu. Memleketde cemiyet-i hayriyyeler vâsıtasıyla görülecek o kadar işler var idi ki müteşekkil bulunan cemiyetlerin adedi o işleri görmeğe kâfi değildi. Bizim de, derdini anlayarak tedâvisine çalışan bir cemiyet-i

---

* Bu çeviriyazı, *Sebilürreşad*, Aded: 610, 28 Zilhicce 1342/31 Temmuz 1340/31 Temmuz 1924 Perşembe, s. 181-183 arasında imzasız olarak yayımlanmış makalenin günümüz harflerine aktarılmasından oluşmaktadır.

Sebilürreşad dergisi Mehmet Akif, Eşref Edib ve Ebu'l-Ulâ Zeynel Abidin gibi isimler tarafından 11 Temmuz 1924/1908'de *Sırat-ı Müstakim* adıyla kurulmuştur. Dergi, 23 Şubat 1327/8 Mart 1912 tarihli 183. sayıdan itibaren de *Sebilürreşad* ismini almıştır. *Sırat-ı Müstakim*'in devamı niteliğinde olmasından dolayı *Sebilürreşad*, 1-183 şeklinde numaralandırılmıştır. Devrin önde gelen aydınlarını yazar kadrosu içerisine alan mecmua, Türk ve İslam dünyasının dinî, tarihi, sosyolojik, siyasî ve iktisadi olaylarını çeşitli sütunlarında yer vermiştir.

Sırat-ı Müstakim adıyla 1908-1912 arası 182 sayı ve 7 cilt; *Sebilürreşad* unvanıyla 1912-1925 yılları arasında 641 sayı ve 25 cilt halinde yayımlanmıştır. 1925 yılında Takrir-i Sükun yasasıyla kapatılan dergi 1948 yılında yeniden yayımlanmaya başlamış ve 1965 yılının ikinci yarısına kadar okuyucuya hitap etmiştir. Yeni dönemdeki nüshaları 359 sayı ve 15 cilt olarak toplanmıştır. İslamcılık akımının en önemli yayım organlarından biri olan söz konusu mecmua, toplam 1000 sayı ve 48 ciltlik haliyle Türk İslam kültürüne büyük katkılarda bulunmuştur.

Dergi hakkında daha ayrıntılı bilgi için bkz.: Caner Arabacı, "Eşref Edib Fergan ve Sebilürreşad Üzerine", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce İslamcılık*, C. 6, İletişim Yay., İstanbul 2004; Adnan Gül, "Batılılaşma Sürecinde Sebilürreşad Dergisi", *EKEV Akademi Dergisi*, Yıl: 1, S. 31, s. 39-54; Adem Efe, "Sebilürreşad", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 36, İstanbul 2009, s. 251-253; A. Efe, "Uzun Soluklu Bir İslamcı Dergi: Sebilürreşad (Tarihçesi ve Bazı Sosyo-Kültürel Problemlere Yaklaşımı)", *Marife*, Yıl: 8, S. 2, Güz 2008, Konya, s. 157-180.

* Doç. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi.

e-posta: ademefe45@yahoo.com.

medeniyye hâline irtikâ etmemizi isteyenler daha birçok husûsî cemiyet-i hayriyyeler teşekkül etmesini istiyordu. Hayfâ ki mevcûd cemiyet-i hayriyyelerin ömürleri de seriu'z-zevâl günlerin ömürleri kadar kısa oldu: Günlerin ömürlerine hitâm veren zallâm-ı leyâlî gibi, zallâm-ı ihtilâl de müessesât-ı hayriyyenin ömürlerini, az zaman içinde nihâyete erdirdi. Onların yaşamalarına iki hal ve hareket mâni' oldu. Biri geçici bir nev-heveslik, diğeri muhit-i ictimâinin temâyülât-ı ruhiyyesine aykırı olan hal ve hareketler... Biz, nev-heveslik hususunda çocuklara benziyoruz ve tutduğumuz işler de çocuk oyuncaklarına benziyor! Neyi görür isek, ona heves ediyoruz ve onunla bir müddet eğlendikten sonra hevesimiz geçer, yeni bir eğlence isteriz, ondan da bıkarak üçüncü bir eğlence bulmak meyline mübtelâ oluruz, medrese tabirince “ve helümme cerran”?

Böyle geçici hevesâtın sevkıyla teşekkül eden cemiyetler akamete mahkûmdur. Bizde teşekkül eden cemiyetlerin tûl-i ömr ile muammer olamamasının sebeplerinden biri de geçici hevesâta müstenid bulunmalarıdır. Ve bizdeki cemiyetlerin yaşayamaması hevesâta müstenid teşebbüsâtın müsemmer olamayacağına delil-i kâfidir. Teşebbüsâtta muvaffâkiyet ikdâm u isbâta vâ-bestedir. Arablar “men sebete nebet” derler. Bir Türk şairi de bu sözü:

“Manend-i şecer-i nâbit olur sâbit olanlar” diye tercüme etmiştir. İkdâm ve isbâta müstenid teşebbüsler ancak şecer-i nâbit gibi köklü kanâatlerden husûle gelebilir. Teşebbüs için kanâat ve teşebbüsde muvaffak olmak için de hüsn-i niyet lâzımdır. Biz, ekserî teşebbüslerimizde ne kanâat, ne de hüsn-i niyet sahibi değiliz. Onun için teşebbüsâtımızda ikdâm ve sebât göstermiyoruz; gösterdiğimiz gayr-ı ciddî ikdâm u sebâtlarımızda da muvaffak olamıyoruz. Ekserimizin bir cemiyet-i hayriyye teşkiline teşebbüsü veyahud mevcûd bir cemiyete intisâbı, ya sevk-i menfaat, yahud hiss-i iştihar neticesidir. Gayr-ı ciddî ve gayr-ı samimî hâl ve hareketler insanı münzel maksûda îsâl edemez.

Bizim, samimiyetden, ciddiyetden âzâde, nümâyiş u alâyiş hisleriyle meşbû' teşebbüsât-ı hayriyyemizi akâmeye mahkûm eden bir hâl ve hareketimizde muhit-i ictimâinin temâyülât-ı ruhiyesini nazar-ı itibara almakdan gâfil bulunmamızdır. Neticesi umûma âid teşebbüsâtta muvaffak olmak için umûmun müzâheretini celb etmeğe mütevaffıktır. Hatta bazı teşebbüsât-ı husûsiye bile, umûmun müzâheretine nâil olmadıkça muvaffâkiyetle neticelenemez. Bizim cemiyet-i hayriyyemiz umûmun müzâheretini celb edemediği veyahud celb etmek tarîkını bi-

lemediği için, tulû akabinde gurûba mahkûm oluyor. Cemiyetler maddî ve manevî himâyelerle yaşayabilirler. Nâil-i himâye olmanın yegâne çâresi teşebbüsâtın temâyülât ve hissiyât-ı umûmiyyeye tevâfuk etmesidir. Teşebbüsâtta temâyülât ve hissiyât-ı umûmiyye nazar-ı itibara almamak, yahud almak ihtiyacını duymamak gayr-ı şuûrî bir hâl ve hareket olur. Muhit-i ictimâiler ferdlerin cihâz-ı hazmiyyesine benzer. Her ferдин midesi her madde-i gıdâiyyeyi hazmedemediği gibi, her muhit-i ictimâî de her hâl ve hareketi hazmetmek isti'dâdında değildir. Ve her midenin, he ferдин midesi her madde-i gıdâiyyeyi hazmedemediği gibi; her muhit-i ictimâînin, hazmedemediği her hâl ve hareketi nefret ve istikrâh ile karşılaşması da öylece tabîi ve zarûrîdir. Binâen-aleyh, her ferde, kendi cihâz-ı hazmiyyesinin kâbiliyet-i hazmiyyesine göre mevâdd-ı gıdâiyye vermek bir zarûret-i tıbbiye olduğu gibi, her muhit-i ictimâînin temâyülât ve hissiyâtına göre hâl ve hareketlerde bulunmak da bir zarûret-i ictimâîdir. Bizim muhit-i ictimâimiz dinî ve ahlâkî duygulara tevâfuk etmeyen hâl ve hareketleri hiss-i nefret ve istikrâh ile karşılar. Muhit-i ictimâînin nefret ve istikrâh ile karşıladığı hâl ve hareketler ile ne ferdler, ne de husûsî cemiyetler te'mîn-i muvaffâkiyet edemez. Memleketimizde el-yevm mevcûd bulunan birkaç cemiyet-ı hayriyyenin, muhit-i ictimâî temâyülât-ı diniyye ve ahlâkiyyesine göre hareket etmediklerinden dolayı dûçâr-ı inhilâl olan seleflerinden ibret alarak teşebbüslerini muhit-i ictimâînin dinî ve ahlâkî telakkiyâtına tevâfik etmeğe çalışmaları lâzım gelirken, bil'-akis temâyülât-ı umûmiyyeye pek aykırı hâl ve hareketlerde buldukları görülmektedir.

Bu cemiyetlerin başucunda olmak üzere Türk Ocakları'nı zikredebiliriz. Türk Ocakları memleketimizde hemen hemen ilk defa teşekkül etmiş ve her nasılsa şimdiye kadar yaşayabilmiş yegâne bir cemiyettir. Fakat yaşayışı nesilsiz ferdlerin yaşayışı gibi akâmetli bir yaşayıştır. Türk milletinin husûsî cemiyetler vâsıtâsıyla yapılacak çok işleri var idi. Türk Ocakları Türklüğe hizmet etmek yolunu bilseydi ve gayesi muayyen bir tarik-i mesâî ta'kîb etseydi, çok hizmetler îfâ edebilirdi. Fakat, Türk Ocakları gayesiz bir yol tuttu. Gayesiz bir yolda yürürken, kâh sağa, kâh sola saparak kendisinin bir hatt-ı müstakim yolcusu olmadığını Türk muhit-i ictimâisine anlatıyordu. Türklerde millet hislerini uyandırmaya çalışırken, Türk olmayan anasır-ı İslâmiye'de milliyet hislerini uyandırmak sûretiyle iftirâklarını mûcîb olan avâmili müessireden biri adâdına girdi. Neşrettiği mecmûlar, makaleler ve merkez-i umûmîde verdiği ve

kadınlarla erkeklere verdiğini konferanslarla Türklerin hissiyat-ı İslâmiyesini rencide etmek gafletini gösterdi. Arab ve Arnavud unsûr-ı İslâmiyelerini Türklüğün hâricine atmağa çalışırken, Macarlar ve Bulgarlar gibi hâricî ve gayr-ı İslâmî unsurları Türklere kardaş yapmak gayretine düşdü. Onun için Türklerin ne gençlerini, ne de ihtiyarlarını etrafına toplayamadı. Türk Ocaklarına gidenler Türklere maddî ve manevî alakaları olmayan kimselerdi. Onlar da aydan aya aldıkları paraların Türkçüleri idi. Anâsır-ı İslâmiye parçalandıktan sonra, artık görülecek başka bir işi kalmadığına kanâat getirmiş olmalı ki şimdi ömrünü çalgılı, şarkılı, danslı, çaylı erkek ve kadın eğlenceleri tertîb etmekle geçirmeğe çalışıyor! Gençler de İstanbul'a gelen "Macar kardaşlara" verilen ziyafette Türk kadınlarına çaldırılan çalgıların, terennüm etdirilen şarkıların vâsıtâ-ı i'zâz u ikrâm ittihâz edilmesi Türkleri Türk Ocaklarından kaçındırarak pek fena bir hâl ve hareketdir. Türklere maddî ve manevî müsbet bir hizmet îfâ edemeyen Türk Ocaklarının hiç olmazsa, Türk hey'et-i ictimâiyyesinin fezâil-i ictimâiyye ve ahlâkiyyesini ihlâlden tevkî sûretiyle menfî bir hizmet îfâ etmemesini pek şâyân-ı temennidir.

Türk Ocakları şimdiki hâlinde bir cemiyet-i hayriyye mâhiyetinde değildir. Ne zaman cemiyet-i hayriyye hâline gelir ne zaman Türk hey'et-i ictimâisinin dinî ve ahlâkî duygularına muvâfık bir hatt-ı hareket ta'kîb ederse, o zaman Türklerin genç ve ihtiyarlarını etrafında toplamaya muvaffak olur ve Türk hey'et-i ictimâiyyesi de ancak o zaman Türk Ocakları'ndan fâide bekleyebilir.

Himâye-i Etfâl Cemiyeti de Türk Ocakları gibi, muhit-i ictimâiyyenin dinî ve ahlâkî duygularına tamamen hâl ve hareketlerde bulunuyor. Onun da çalgılı, şarkılı, kadınlı erkekli oyunlar, eğlenceler tertîb ettiği, bağçelerde gece baloları verdiği görülüyor, matbûat sûtunlarında okunuyor! Himâye-i Etfâl Cemiyeti Türk Ocaklarına hiç de benzemeyen bir kıymet ü ehemmiyeti hâizdir. Uzun seneler müddetince tevâlî eden harblerin anasız, babasız, kimsesiz bıraktığı Türk çocuklarını fakr u zarûretten dolayı dul anaların sokağa atdığı Türk yavrularını âğuş-ı himâyesine alan bir cemiyet şübhesiz en hayırlı bir cemiyettir. Ve öyle bir cemiyet-i hayriyyeye müzâheret etmek Türk hey'et-i ictimâiyyesinin en insanî, en medenî ve en hayatî bir vazifesidir. Türk hey'et-i ictimâiyyesinin, emn ü i'timâdını hüsn-i nazarını celbe etmek sûretiyle müzâheretini kazanmaya çalışmak da Himâye-i Etfâl Cemiyeti'nin ihmâl edemeyeceği bir vazifedir. Çalgılı, çarkılı kadın ve erkek eğlenceleri va-

sıtalاریyla ancak mahdûd mikkardaki hevesât-ı nefsâniyye erbâbının müzâhereti kazanılabilir. Halbuki bu değirmen o kadar az suyla dönmez. Bütün hey'et-i ictimâiyyenin müzâheretini nâil olmak ihtiyacı vardır. Müzâheret-i umûmiyye ancak dinî ve ahlâkî vesâit ve teşebbüsât ile te'mîn olunabilir. Himâye-i Etfâl Cemiyeti'nin gayr-ı dinî ve gayr-ı ahlâkî oyunlar ve eğlenceler ile te'mîn-i gaye etmeğe çalışdığını gören sâfiyet-i ahlâkiye ve âdâb-ı İslâmiyye taraf-dârları böyle hâl ve hareketleri uğursuzluk alâmeti telakki ederler. Böyle bir telakkiye meydan vermek müzâheretden mahrûmiyete kâfi gelir. Maslahatın ehemmiyeti ve gayenin ulviyeti Himâye-i Etfâl Cemiyeti'ne pek ağır bir vazife tahmîl etmektedir. Etfâli himâye etmek vatanî, milli, ahlâkî, ictimâî vazifelerin en mühimlerinden ve en büyüklerindenidir. Himâye-i Etfâl Cemiyeti'nin gayr-ı meşrû' vâsıtalar ile îfâ-yı vazifeye çalışması muvaffâkiyetsizliğin en kuvvetli âmilidir. Bu cemiyet-i hayriyyemizin gayr-ı dinî ve gayr-ı ahlâkî hâl ve hareketleri yüzünden etfâl-i memleketi himâye-i umûmiyyeden mahrûm bırakmaması da pek ziyâde temenni edilecek bir hâl ve harekettir.

Memleketin pek ziyade muhtac bulunduğu cemiyet-i hayriyyelerden biri de Hilâl-i Ahmer Cemiyeti hayriyyesidir. Denilebilir ki millet ve memlekete en çok fâidesi dokunan cemiyet Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'dir. Bu cemiyet-i hayriyyemizin orduya, fukarâ-yı millete, muhâcirîn-i İslâmiyyeye îfâ etdiği hizmetler, ibrâz etdiği muâvenetler dâimâ lisân-ı şükran ile yâd ve tebcîl edilecek derecede hâiz-i kıymet ve ehemmiyettir. Ve en çok nâil-i himâye ve müzâheret olan cemiyet-i hayriyyemiz de Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'dir. Muhtelif ihtiyâcâta, ancak zengin bir devlet hazinesinden çıkabilecek mikkarda sarf etdiği mebâliğ ve malzeme bu cemiyet-i hayriyyenin hey'et-i ictimâiyyemizin ne derecede nâil-i muâvenet ve müzâhereti bulunduğunu göstermeğe kâfidir. Fakat şurasını da söylemeğe mecbûruz ki bu muâvenet ve müzâheretin derecesi ne hey'et-i ictimâimizin azameti ne cemiyet-i muhteremenin vüs'at-i hizmetiyle mütenâsib değildir. Matlûb u lüzûmu derecede nâil-i muâvenet ve müzâheret olamamasının sebebi de cem-i îâne husûsunda müracaat etdiği bazı vâsıtaların muhît-i ictimâimizin dinî ve ahlâkî duygularına mülâyim gelmemesidir. Bu husûsda en muvaffâkiyetli îâne vâsıtaları dinî ve ahlâkî vâsıtalarlardır. Husûsî risâleler beyannâmeler neşretmek, matbûata makaleler yazmak ve yazdırmak, cevâmi-i şerife kürsilerinde va'z u nasihat ettirmek vâsıtalarıyla hey'et-i ictimâiyyenin

hamiyet ve gayretine müracaat etmek bütün cemiyet-i hayriyyelerin tutacakları en muvaffâkiyetli bir yoldur. Fakat, muhit-i ictimâînin dinî ve ahlâkî duygularına mülâyim gelmeyen hâl ve hareketler ile te'mîn-i muvaffâkiyete çalışmak vesâit-i ma'kûle ve makbûlenin de te'sirâtına mâni' olur. Muhit-i ictimâînin temâyülât ve hissiyât-ı ruhiyyesi hâricine çıkan cemiyetler, su hâricine çıkan balıkların dûçâr olacakları akibete dûçâr olurlar!

Hilâl-i Ahdar Cemiyeti-i hayriyyesi sâir cemiyet-i hayriyyelere numûne-i imtisâl olacak bir ağır başlılık gösteriyor. Ve yalnız, onun dinî ve ahlâkî duygulara aykırı hâl ve hareketi görülmüyor. Yegâne vâsıtası neşriyât-ı hayırhâhenedir. Bir vâsıtayı gayr-ı ma'kûle ve makbûleye müracaat etdiğine muttali' değiliz. Eğer onun da dinî ve ahlâkî duygulara mugâyir teşebbüsleri, hâl ve hareketleri varsa onun da muvaffâkiyetinden şübhe etmek hakkını hâizdir. Fakat, hepsine, evvel emirde yine muvaffâkiyet temenni ederiz. ▽

Sözlük

avâmil: amiller.	meşbû: dolu.
cem-i iâne: yardım toplama.	muammer: ömür süren, uzun yaşayan.
cihâz-ı hazmiyye: mide.	muhit-i ictimâî: toplumsal çevre.
dûçâr: uğrama.	müzâheret: yardım etme, koruma.
emn ü i'timâd: emniyet ve güvence	mütevaffık: ancak onunla olabilen, bir şeye bağlı olan.
gurûb: güneşin batışı.	nev-heves: çabuk hevesi geçen, maymun iş-tahli.
hayfâ': heyhat, yazık.	tahmîl: yüklemek.
helümme cerran: sen buna göre kıyas et.	temâyülât: meyiller, eğilimler.
ikdâm: gayret ve sebatla çalışma.	tevâfuk: uyma, uygun gelme.
inhilâl: çözülme, dağılma.	tevâlî: devam etmei sürme.
i'zâz u ikrâm: izzet ve ikram.	tevfik: uydurma, uygunlaştırma.
isti'dâd: kabiliyet.	tulû: güneşin doğuşu.
manend: benzer, eş.	azmet: büyüklük.
mebâliğ: meblağlar.	vesâit-i ma'kûl:
mebde: başlangıç.	iftirâk: ayrılma.
men sebete nebet: sebat eden nâbit olur, bir işte sebat eden, biter, büyür, gelişir.	